

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ У ВНЗ

A COMPREHENSIVE APPROACH TO THE TRAINING OF BACHELORS IN NATIONAL DESIGN IN HIGHER EDUCATION

Висвітлено основні завдання професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну у вищих навчальних закладах. Зазначено, що навчальні дисципліни під час підготовки бакалаврів мають бути спрямовані на формування всіх компонентів фахового дизайнерського мислення, а також на професійно-особистісні властивості, які забезпечують активізацію творчих процесів. Сформовано складники структури розвитку моделі комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну. Виокремлено особливості застосування комплексного підходу в навчально-виховному процесі. Наведено провідні школи, які здійснюють підготовку бакалаврів із вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу. Розглянуто приклади застосування національних мотивів у роботах студентів ВНЗ. Визначено компетенції, якими повинен володіти випускник напрямку «дизайн». Указано перспективні напрями підготовки бакалаврів із національного дизайну у вітчизняних ВНЗ. Надано пропозиції щодо ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні.

У вищих навчальних закладах під час підготовки бакалаврів із національного дизайну на розвиток творчого фахового мислення скероване вивчення дисциплін історії мистецтва та матеріальної культури, теорії формоутворення, художнього проектування та проєктної графіки. Важливим аспектом виконання проєктних робіт у розвитку проєктно-образного мислення є вивчення традицій декоративно-прикладного мистецтва, формування професійних дизайнерських навичок, що має конкретне національне спрямування. Відзначимо, що підготовка бакалаврів із національного дизайну не може зводитися лише до художньо-творчих умінь. Сучасний дизайнер повинен володіти цілим комплексом знань і умінь, що включає спеціальні технологічні та інженерно-технічні знання, знання організаційно-технічного характеру. Дизайнер повинен бути універсальним фахівцем, різнобічно розвиненим. Окрім того, у нього повинні бути розвинені такі особистісні якості, які б

давали йому змогу бути успішним і затребуваним фахівцем.

Ключові слова: дизайн, національна культура, студент, навчальна діяльність, компетентність, фахівець.

The article considered the essence of the concept of "shaping", its structure and principles. It is noted, that the project-shaping is continued by machine replication, and for the implementation of projects, the latest technologies are developed. It is noted that the result of technologies is mass production. The analysis of the foreign experience of formatting the replication in design education (UK, USA, Italy, Germany, Japan, Scandinavian countries) has been analyzed. It is emphasized that the goals and content of the formatting of replication can be transformed under the influence of socio-cultural changes, constantly enriched with new pedagogical concepts, and the decision of problems of qualitative professional training of designers will contribute to the creation of national design schools within the dynamic design education system. The use of foreign experience in the theory and practice of Ukrainian design education and design in general is proposed.

In higher educational institutions, in the preparation of bachelors in national design, the development of creative professional thinking is aimed at studying the disciplines of art history and material culture, the theory of formation, artistic design and design graphics. An important aspect of project work, in the development of project-like thinking, is the study of the traditions of decorative and applied arts, the formation of professional design skills that have a specific national direction. Note that the training of bachelors in national design can not be reduced only to artistic and creative skills. A modern designer must have a range of knowledge and skills, including special technological and engineering knowledge; knowledge of organizational and technical nature. The designer must be a universal specialist, versatile. In addition, he must develop such personal qualities that would allow him to be a successful and in-demand specialist.

Key words: education, design, formatting, design education, duplication, form, experience, student, design school.

УДК 378.4

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/36.11>

Дяченко А.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри промислового дизайну
і комп'ютерних технологій
Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним з основних завдань модернізації системи вищої професійної освіти є підготовка професійно компетентного фахівця, здатного адаптуватися у складних соціокультурних обставинах. Ураховуючи сучасні вимоги до випускника, які висуваються під впливом ситуації на ринку праці, проблема професійної підготовки бакалавра стає особливо актуальною. В умовах комплексного підходу у закладах вищої освіти виникає необхідність перегляду і переосмислення змісту професійної підготовки бакалаврів у галузі національного дизайну.

Становлення національного дизайну нині постало перед альтернативою, у межах якої жоден вибір не відкриває оптимальних можливостей розвитку, а вихід на шлях формування оригінальних напрямів важкий через сильну конкуренцію з дизайном розвинутих країн. У сучасних економічних умовах розвитку країни національний дизайн потребує державної підтримки. Формуванню національної своєрідності у дизайні перешкоджають, перш за все, сучасні технології. Проте прояви національної специфіки у дизайні можливі і завжди будуть [6, с. 101]. Для вирішення проблеми необхідно провести дослідження, що складатиметься

із завдань, які дають змогу: сформувати складники структури розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну; виокремити характерні риси застосування комплексного підходу в навчально-виховному процесі; навести провідні школи, які здійснюють підготовку бакалаврів із вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу; розглянути приклади застосування національних мотивів у роботах студентів ВНЗ; указати перспективні напрями підготовки бакалаврів із національного дизайну у вітчизняних ВНЗ; надати пропозиції щодо ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із національного дизайну в Україні досліджують Є. Антонович [1], Ю. Галімов [2], Н. Дерев'яно [3], С. Зінченко, Т. Козак, Т. Мала, Т. Ніколаєва [4 ; 5], Є. Омельницька, В. Прусак [6–8], О. Трошкін, О. Фурса [10], С. Чирчик, Т. Шафранська [5], О. Швець та ін. Проте недослідженими або малодослідженими залишаються проблеми професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну у ВНЗ України на основі комплексного підходу.

Мета статті. Метою статті є висвітлення основних завдань професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну у вищих навчальних закладах на основі комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному дизайні існує багато різних національних версій: так званий італійський, німецький, англійський, скандинавський, японський, американський дизайн. Національна ідентичність існувала завжди, проте саме в дизайні ясніше визначаються локальні особливості, зумовлені традиціями, що відображають специфічні національні відмінності [5, с. 141].

Сьогодні національній ідентичності відводиться окреме місце в системі професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну. Але, на нашу думку, у вищих навчальних закладах (ВНЗ) не забезпечується необхідний рівень готовності бакалаврів до виробничо-технологічної діяльності. У процесі викладання спеціальних дисциплін студентам-дизайнерам викладачі ВНЗ відчують певні труднощі в актуалізації знань про сутність виробничо-технологічної діяльності. У результаті випускнику або доводиться насилу адаптуватися на новому місці, або здобувати додаткову освіту, або влаштовуватися на роботу не за своїм напрямом.

Тому в ході вивчення дисциплін професійного циклу, майбутній дизайнер повинен опанувати практику вирішення професійних завдань, оскільки саме під час вивчення спецпредметів студент отримує досвід життєвих проблем, проходить первинну професійну і соціальну адаптацію, що істотно впливає на рівень формування його готовності до виробничо-технологічної діяльності.

Навчальні дисципліни під час підготовки фахівців із національного дизайну мають бути спрямовані на формування всіх компонентів фахового дизайнерського мислення, а також на професійно-особистісні властивості, які забезпечують активізацію творчих процесів. Цілеспрямоване проектно-образне мислення дизайнерів повинно розвиватися на протязі всього терміну навчання, у практичній та теоретичній діяльності [10]. Однією з умов, які забезпечують формування креативного фахового проектно-образного мислення майбутніх фахівців із національного дизайну, є орієнтація змісту підготовки на тематику, що базується на вивченні, використанні та адаптації національної культури та народних промислів до потреб сучасного дизайну.

У вищих навчальних закладах під час підготовки бакалаврів із національного дизайну на розвиток творчого фахового мислення скероване вивчення дисциплін історії мистецтв та матеріальної культури, теорії формоутворення, художнього проектування та проектної графіки. Важливим аспектом виконання проектних робіт у розвитку проектно-образного мислення є вивчення традицій декоративно-прикладного мистецтва, формування професійних дизайнерських навичок, що має конкретне національне спрямування. Доцільним є внесення тем і практичних завдань, що базуються на зразках декоративно-прикладного мистецтва та національної культури, що сприяють формуванню культури етнодизайну [1, с. 210].

Ураховуючи вищезазначене, завданнями професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну у ВНЗ повинні стати:

- формування фахівців, які легко адаптуються до нових професійних умов;
- підготовка затребуваних фахівців, що підвищують статус навчального закладу;
- формування навичок самостійної роботи, самоосвіти та самовдосконалення;
- формування вмінь користуватися інноваційними розробками;
- формування навичок розуміння обов'язків, завдань, оцінки їх значущості, знання засобів досягнення мети.

Студентів, окрім засвоєння спеціальних художніх навичок, необхідно навчити:

- прагнути створити красивий, естетичний продукт, використовуючи наукові відкриття у галузі хімії, матеріалознавства, технології та ін.;
- орієнтуватися у сфері специфіки ВНЗ (що нового і корисного створено, як це працює);
- співпрацювати з людьми, які створюють провідні наукові розробки, вміти розуміти їхні вимоги і задовольняти запити у сфері національного дизайну готового продукту.

Відзначимо, що підготовка бакалаврів із національного дизайну не може зводитися лише

до художньо-творчих умінь. Сучасний дизайнер повинен володіти цілим комплексом знань і умінь, що включає спеціальні технологічні та інженерно-технічні знання; знання організаційно-технічного характеру. Дизайнер повинен бути універсальним фахівцем, різнобічно розвиненим. Окрім того, у нього повинні бути розвинені такі особистісні якості, які б давали йому змогу бути успішним і затребуваним фахівцем.

Усе це передбачає суттєву зміну як змісту, так й організації вузівського життя студентів, тобто формування комплексного підходу до навчально-виховного процесу в підготовці бакалаврів. Структуру розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну можна побачити на рис. 1.

За комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну абсолютною цінністю є невідчужені від особистості знання, а сама людина розглядається «через призму особистості того, кого навчають: її потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту та інших особливостей». Увесь процес навчання побудовано на комплексному підході, спрямовано на формування потреб студентів у навчанні і зацікавленості в одержанні знань [2]. Вищезазначене, на нашу думку, дає змогу говорити про формування ціннісної функції моделі комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну.

Ми вважаємо, що на основі комплексного підходу (в якому реалізується ціннісна функція процесу підготовки) можна, по-перше, здійснювати вивчення явищ із погляду закладених у них можливостей задоволення потреб особистості, по-друге, займатися вирішенням завдань гуманізації суспільства. Ціннісну функцію моделі комп-

лексної підготовки підкреслює і перевага діалогічної форми спілкування, яка є основною під час дидактичного процесу та за допомогою якої відбувається вільний обмін думками і враженнями, стимулювання різних форм пізнавальної активності на заняттях, розвиток навичок співробітництва під час спільної діяльності, комунікативних вмінь, соціального досвіду. Комплексний підхід до підготовки бакалаврів сприяє забезпеченню сприятливої морально-психологічної атмосфери на заняттях, реалізації принципу позитивного емоційного тла навчання, створення такого навчально-методичного забезпечення занять, яке допомогло б студенту уникнути фізичних перевантажень та психологічного дискомфорту.

Основні аспекти комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну нині є надзвичайно актуальними, оскільки з успішною їх реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягати тієї чи іншої життєвої мети, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Комплексний підхід до підготовки повинен забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості студента виходячи з виявлених його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та наочної діяльності, спілкування і взаємодії, ґрунтуючись на: визнанні за навчанням визначального основного джерела (детермінанти) розвитку особистості та визначенні механізму засвоєння (інтеріоризації) повчальних дій як основного джерела розвитку особистості; розкритті індивідуальності фахівця і створенні найбільш сприятливих умов для розвитку та формування особистості студента заздалегідь заданими (планованими) якостями, властивостями, здібностями; розумінні розвитку (вікового, індивідуального)

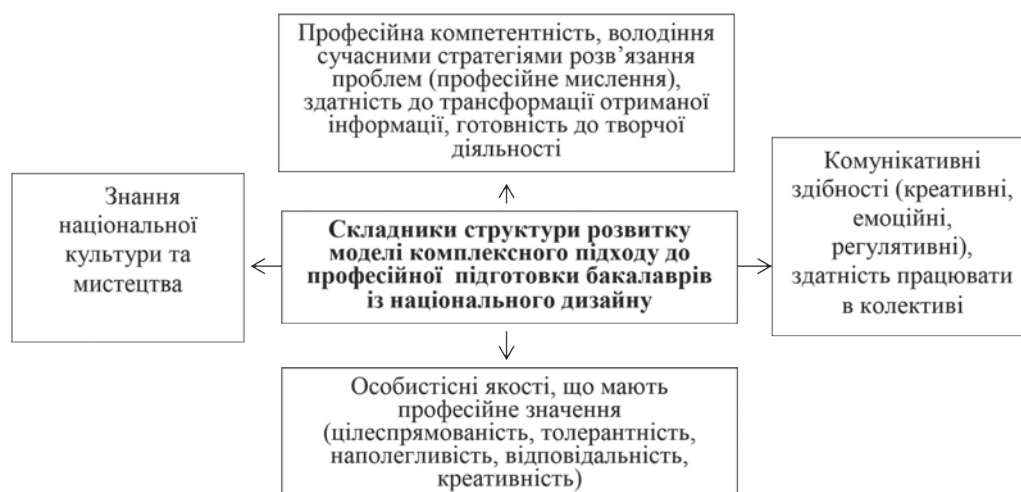

Рис. 1. Складники структури розвитку моделі комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну

Джерело: складено автором на основі [5; 7]

як нарощування знань, умінь, навичок (збільшення їх обсягу, ускладнення змісту) й опанування соціально-значущих еталонів у вигляді понять, ідеалів, зразків поведінки; у навчанні кожного студента на рівні актуалізованих (в ідеалі – потенційних) можливостей, виокремленні типових характеристик особистості і пристосуванні навчання до типологічних особливостей різних груп фахівців; якісно іншій практиці взаємодії між суб'єктами навчально-виховного простору; особистість включається у навчальний процес як суб'єкт, як активний його учасник, відповідальний за результати. Вона – суб'єкт свого власного розвитку [2].

З нашої точки зору, комплексний підхід до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну полягає у тому, щоб у навчально-виховному процесі відштовхуватися від особистих особливостей, що притаманні кожному студенту, а також навчати його, урахувавши потенційні можливості, які необхідно актуалізувати.

Комплексний підхід до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну є засобом та умовою індивідуалізації навчання. Його особливості можна побачити на рис. 2.

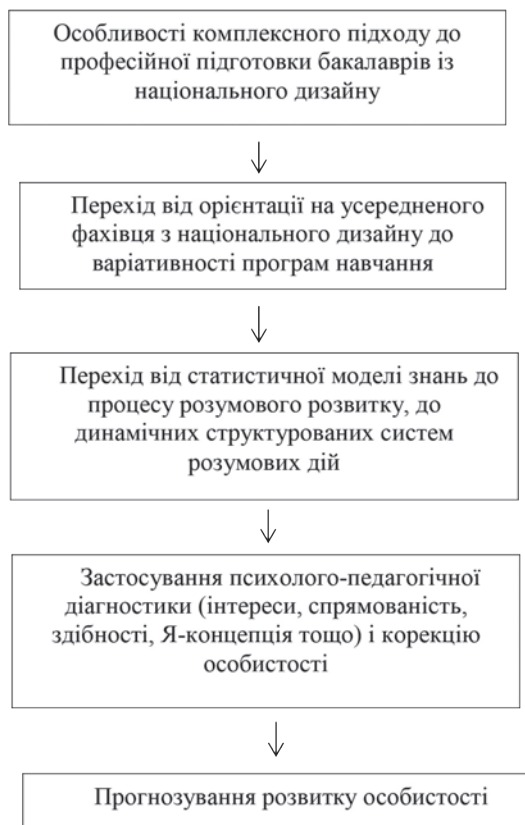

Рис. 2. Особливості комплексного підходу до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 8]

Указаний підхід повинен бути гнучким та рухо- мим, давати змогу викладачу в процесі навчання

підходити індивідуально до кожного студента і сприяти спільній активізації навчальної групи. Диференційована організація навчальної діяльності, з одного боку, урахує особливості когнітивної сфери особистості студентів, їхні психологічні особливості, з іншого – до уваги беруться індивідуальні запити особистості, її можливості й інтереси в дизайнерській сфері. За диференційованої організації навчальної діяльності ці два аспекти є взаємопов'язаними.

Так, провідними школами підготовки бакалаврів із вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу можна вважати Львівську національну академію мистецтв, Київський національний університет культури і мистецтв, Харківську державну академію дизайну і мистецтв, Київську державну академію декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Київський національний університет технологій та дизайну та ін.

У Харківській державній академії дизайну та мистецтв функціонує кафедра «Дизайн» бакалаврів із національного дизайну. У її основі лежить принцип персоніфікації навчання, що базується на прагненні творчої особистості до самоствердження завдяки індивідуально-персоніфікованій діяльності. На практиці це виявляється у тому, що студент вибирає найбільш близький йому проєктно-художній метод, а викладач – найбільш ефективний педагогічний метод. Це, своєю чергою, призводить до утворення певного типу проєктообразного мислення, що враховує можливість студентів визначати властиві їм методи творчого самовираження, характерні для їхньої професійної спрямованості.

Незважаючи на передовий досвід формування професійного мислення у бакалаврів із дизайну в Харківській державній академії дизайну та мистецтв, на жаль, можна констатувати про його майже одиничний характер. Здійснений нами аналіз навчальних планів та програм підготовки бакалаврів із національного дизайну в інших ВНЗ свідчить про спрямованість навчання студентів на формування традиційних для педагогіки вищої школи компонентів – професійних знань та професійних умінь, що й зазначено в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця, й недостатню орієнтацію на формування у них професійного мислення.

Сьогодні в Концепції розвитку національного дизайну в Україні зазначено, що професійний рівень дизайн-освіти передбачає цілеспрямовану підготовку фахівців, які безпосередньо працюють у сферах дизайнерської практики, науки та освіти. З огляду на перспективу економічного зростання виникає необхідність підготовки відповідної кількості фахівців із дизайну різної спеціалізації. Існуюча практика відкриття нових спеціалізацій із дизайну носить здебільшого недостатньо системний характер. Це зумовлює необхідність розроблення обґрунтованої

системи спеціалізації у цій сфері, формування стандартів з освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм зі спеціальності «Дизайн», спрямованих на всебічний професійний розвиток фахівців [3, с. 118].

Формування компетентності є умовою підготовки бакалаврів із національного дизайну до професійної діяльності. У «Стандарті вищої освіти України за напрямом підготовки 022 «Дизайн» укаzano низку компетенцій, якими повинен володіти випускник цього напрямку. Стандартом зазначено інтегральні (здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі дизайну або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій і методів дизайну та характеризується комплексністю та невизначеністю умов), загальні (здатність зберігати та примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної сфери, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя) та спеціальні (фахові) (здатність використовувати сучасне програмне забезпечення для створення об'єктів дизайну; здатність здійснювати колористичне вирішення майбутнього дизайн-об'єкта; здатність досягати успіху в професійній кар'єрі, розробляти та представляти візуальні презентації, портфоліо власних творів, володіти підприємницькими навичками для провадження дизайн-діяльності) компетентності [9].

Тобто основою формування сучасної моделі дизайнера є національно свідомо спрямованість професійної діяльності, що характеризує ставлення до оточуючої дійсності, організації проєктного процесу, відповідних культурних цінностей своєї нації. Професійні компетентності включають у себе здатність до діяльності у проєктній сфері, наявність спеціальних знань і навичок, комплекс індивідуальних особливостей, що забезпечують високу ефективність подальшої фахової діяльності [4]. Показники національно орієнтованої підготовки, трансформуючись у професійні компетентності, розглядаються як основа розвитку фахової майстерності майбутнього фахівця з національного дизайну. Так, фахову майстерність майбутнього спеціаліста, стилізацію та трансформацію української етнічної тематики в дизайн одягу можна побачити на прикладі робіт студентів кафедри «Дизайн і технології» Київського національного університету культури і мистецтв.

Кафедра є однією з найбільш відомих кафедр факультету дизайну, у роботі якої поєднуються багаторічний досвід підготовки фахівців для модельного бізнесу, нові методики, технології та

матеріали. Кафедрою поглиблено розглядаються всі складники створення вітчизняного стилю та іміджу, розробляються колекції прет-а-порте, прет-а-порте-де люкс, реалізуються авангардні та арт-проєкти театрального та видовищного костюмів. На кафедрі працюють видатні проєктувальники-практики, мистецтвознавці, фахівці фешн-бізнесу, знані спеціалісти в галузі дизайну.

Відзначимо, що знання знакових елементів національної культури широко використовуються в дослідницько-проєктній діяльності студентів спеціальності «Дизайн». Творчо осмислені елементи етнодизайну включені в експериментальні розробки дизайн-проєктів видовищного костюма для Національного оркестру народних інструментів України, співочого ансамблю «Калина», костюмів представницької делегації «Євро-2012», парадної форми прикордонної служби України, міжнародних конкурсів «Печерські каштани», «Погляд у майбутнє», Українських тижнів моди та інших цікавих проєктів [5, с. 146].

Основними перспективними напрямками підготовки бакалаврів із національного дизайну у вітчизняних вищих навчальних закладах є її:

- гуманізація – розвиток гуманітарного світобачення, загальної культури, моральної відповідальності, естетичного чуття, просторово-часової уяви, вільного володіння засобами відображення інформації;
- культурологізація – використання культуротворчих чинників, передусім таких, як мовні, національно-архетипні, символічні засоби вираження всезагального;
- екологізація – засвоєння основ екології, реалізація екологічного підходу до творення речей та об'єктів життєдіяльності людини, розвиток екологічного мислення;
- соціологізація – утвердження національного дизайну як соціальної характеристики сучасного суспільства [8].

З нашої точки зору, у вказаних напрямках відображається тенденція сучасної вітчизняної дизайн-освіти, що полягає у вирішенні першочергового завдання підготовки бакалаврів із національного дизайну – сформувати у них професійне, проєктно-образне мислення.

Сьогодні для ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні необхідно на державному рівні усвідомити й визнати важливість підготовки бакалаврів із національного дизайну, усебічно підтримувати та поліпшувати матеріально-технічну базу вищих навчальних закладів до рівня європейських, адже не секрет, що останнім часом відбувається процес переорієнтації потенційних абітурієнтів ВНЗ України на закордонні.

Висновки. Таким чином, комплексний підхід до професійної підготовки бакалаврів із національного дизайну у ВНЗ орієнтує педагогічний

процес на продуктивний розвиток людини, підвищення можливостей формування особистості, її адаптації в сучасному динамічному суспільстві, надає можливість сприймати людину як цілісну й унікальну особистість, закласти початкові основи стратегії досягнення вершин індивідуального розвитку особистості в інтелектуально-пізнавальній, емоційній та мотиваційній сферах. Продуктом такої організації процесу навчання виступає розвиваюча особистість, підготовлена до універсальної фахової діяльності.

Перспективою подальших досліджень є проблема комплексної підготовки майбутніх фахівців із національного дизайну у вищих школах зарубіжних країн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонович Є.А. Дослідження синтезу дизайну і технологій у системі неперервної дизайн-освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»*. 2011. С. 208-215.
2. Галімов Ю.А. Комплексний підхід до забезпечення якості підготовки фахівців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 4.
3. Дерев'янюк Н.В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування професійного мислення дизайнера у процесі фахової підготовки. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2(25). С. 116–124.
4. Колосніченко М.В., Ніколаєва Т.В. Становлення та розвиток моди на зламі століть: український концепт. *Легка промисловість. Індустрія моди*. 2017. № 3. С. 20–24.
5. Ніколаєва Т.В., Шафранська Т.В., Ніколаєва Т.І. Національні традиції як основа підготовки фахівців із дизайну одягу. *Мистецтвознавство. Технічні науки*. 2019. №1. С. 140–149.
6. Прусак В.Ф. Підготовка дизайнерів у вищих навчальних закладах (методологічні підходи). *Вісник ХДАДМ*. 2007. № 7. С. 98–104.
7. Прусак В.Ф. Становлення та розвиток дизайноосвіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 31. С. 71–82.
8. Прусак В.Ф. Організаційно-педагогічні засади підготовки дизайнерів у вищих навчальних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. н. : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Івано-Франківськ, 2006. 24 с.
9. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/022-dizayn-bakalavr.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).
10. Фурса О.І. Особистісний підхід до професійного розвитку майбутнього дизайнера. *Педагогіка: психологія професійної освіти*. 2004. № 6. С. 101–106.